

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE UWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:5

Onder redactie van Prof. Dr K. SCHILDER, Kampen.

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr E. T. v. d. Born, Helpman (Gr.); Ir B. ter Brugge, Almelo; Dr K. J. Cremer, Kampen; Dr R. J. Dam, Kampen; Dr A. C. Drogendijk, Dordrecht; Dr D. van Dijk, Groningen; Drs D. J. Galle, Kampen; Mevr. G. Gilhuis-Smitskamp, Mijdrecht; Dr J. H. Hagenbeek, Zwolle; Dr J. van Herksen, Ermelo; A. Janse, Biggkerke; Dr P. Jasperse, Leiden; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr E. D. Kraan, Vlaardingen; A. Kuiper, Utrecht; Dr S. C. Lindeboom, Amsterdam; Dr J. v. d. Linden, Zeist; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Drs Joh. Luijknaar Francken, Rotterdam; Mevr. J. M. Th. Luijknaar Francken-Schreuder, Rotterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr A. Ringnalda, Ermelo; P. J. Risseuw, 's-Gravenhage; C. Rijnsdorp, Rotterdam; A. Schilder, 's-Gravenhage; Dr G. K. Schoep, 's-Gravenhage; Dr R. Schippers, Wanswert; Dr J. Smelik, 's-Gravenhage; Drs H. Smilde, Groningen; Drs H. Smitskamp, 's-Gravenhage; Dr N. Streefkerk, Wollega; D. Stroot, Bussum; J. Strikwerda, Zeist; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa.; Dr J. Thijs, Zwolle; Dr C. Veenhof, Haarlem; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr M. Vreugdenhil, Meliskerke; Dr F. de Vries, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan:
Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 101, Kampen.

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes.
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f 2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f 7.50 en voor Ned.-Indië f 6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f 0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: De sociale ethiek van Brunner. VI. — Uit de Schrift: Rouw om Zion. (Neh. 1:4a.) — Kerkelijk Leven: „Rationaliseerend het mysterie naderen”. VIII. (Slot.) Tusschen interventie en non-interventie. V. (Slot.) Woordgemeenschap, meer dan zielscontact. — Even Parkeeren: Actief tot op zijn sterfbed. — Lit. en Kunst: Beumer & Co. — Pop. Wet. Schetsen: Iets over Vondel en de Predikanten van Amsterdam. I. — Uit de Historie: Calvijn als jong predikant aangeklaagd wegens onrechtzinnigheid. — Zending en Evangelisatie: Luther en de Zending. — Uit de Buitenl. Kerken: Een Amerikaanse Synode in zitting. IV. — Perschoonw. — Boekbespreking. — Kerknieuws.

HOOFDARTIKEL

De sociale ethiek van Brunner.

VI.

(4. Slotbeschouwingen. a.)

Wanneer wij thans de slotsom opmaken van alles, wat ons door Brunner geleerd is, valt er zoowel te loven als te laken.

Aan den eenen kant kan niet ontkend, dat boeken en beschouwingen als de zijne, tot het meest belangrijke behooren, dat onze tijd oplevert. Er is hiervoor ook meer dan één reden te noemen.

Vooreerst schrijft Brunner een boeienden stijl, waardoor hij u van 't begin tot het eind vasthoudt en met zeldzame overtuigingskracht zijn ideeën bij u aandringt. Voorts is zijn voorstellingswijze veel helderder dan wij van de meeste in 't Duitsch schrijvende denkers gewend zijn. Hij laat u over zijn bedoeling nooit in het onzekere. Wanneer hij hem rustig gelezen hebt, weet ge ook, hoe hij over de verschillende dingen oordeelt. Daarbij geeft hij telkens blijk, zoowel den modernen mensch in zijn innerlijke vereenzaming, als de moderne cultuur in haar ernstig verval uitnemend te kennen. Meer dan eens opent hij u op beide een visie, die even verrassend als ontdekkend is. Niemand van ons zal Brunner tegenspreken, wanneer hij het beeld van onze twintigste eeuw aldus teekent: „Onze tijd onderscheidt zich van alle vroegere tijden hierdoor, dat er voor de eerste maal in de wereld-geschiedenis het verschijnsel van het massa-atheïsme en van een volledig geseculariseerde cultuur en civilisatie is. ... De menscheit maakt heden, voor den eersten keer sedert haar bestaan, het experiment van een volledige praktische emancipatie van alle heilige bindingen. Dit is de diepste grond van wat wij de tegenwoordige crisis noemen.”¹⁾ Bovendien gaat Brunner op allerlei vraagstukken in, die ieder ernstig mensch bezig houden en niet met rust laten, voordat hij er de oplossing van gevonden heeft.

Maar hoe gelukkig Brunner soms in de analyse van allerlei psychische en culturele verschijnselen is, anderzijds moet ook geconstateerd, dat hij ook wel de dingen naar zijn eigen visie omvormt, niet voldoende historisch te werk gaat, en daarom zoowel in het vaststellen van de gebreken als in het aanwijzen van de geneesmiddelen, al te simplistisch wordt, en zoo — op z'n zachtst gesproken — tot allerlei eenzijdigheden vervalt.

Zoo zal hij het onderwerp, dat wij thans bijzonder bespreken, voor de rechtbank der geschiedenis de stelling wel moeilijk te handhaven zijn, dat de naamloze vennootschap en het zoogenaamde economische rationalisme van onzen tijd absoluut nieuw in de geschiedenis zijn, en dat geen vroegere eeuw en geen andere cultuurkring iets in het leven geroepen hebben, dat lijkt op onze kapitalistische onderneming van firma.²⁾

Trouwens, wanneer Brunner als de hoofdkwaal

van onze maatschappij het kapitalisme noemt, heeft hij deze diagnose alleen kunnen verkrijgen door aangaande kapitaal een opvatting te koesteren, die lang niet door ieder gedeeld wordt, doch in den socialistischen hoek uitgevonden is. Het gaat toch niet aan, om alles wat wij meer dan de door eigen arbeid verworven gebruiksgoederen bezitten, voor kapitaal en kapitalisme te verklaren, en dan daarmee onze samenleving te typeeren. En mede omdat Brunner zulk een onjuiste opvatting over kapitaal en kapitalisme er op na houdt, wordt de ernstige vraag naar de geoorlooftheid van rijkdom door hem met een hand-omdraaien afgedaan. Ieder moet zelf maar zien en uitmaken, hoever hij hierin gaan mag. Doch behalve dat Brunner ons geen enkelen schriftuurlijken grond noemt, ziet hij bovendien 't belangrijke sociale element, dat in rijkdom en kapitaal ook schuilt, geheel over 't hoofd. „Werd van de vorming van kapitaal afgezien, ons voortbrengingsleven zou ten ondergang zijn gedoemd. Onze economische toekomst hangt voor een goed deel af van de meerdere of mindere kapitaalvorming.” En niet minder komt de chr. deugd der spaarzaamheid in het gedrang, waardoor wij niet gebrek gaan lijden, maar ons inkomen niet geheel opmaken, niet in de verbruiksgoederen doen opgaan, maar opnieuw in het productie-proces steken.³⁾

Op gelijke wijze verlaat Brunner de christelijke lijn bij het rente-vraagstuk. Aan den eenen kant deinst hij er voor terug, om de rente — hoewel zij voor hem een zedelijk verdachte grootheid is — op te ruimen. Maar het zijn puur praktische en tactische overwegingen, die hem hierbij leiden. Onze tegenwoordige maatschappij is immers nu eenmaal zonder rente niet denkbaar. Maar anderzijds wil hij het liever in 't midden laten, of er in de toekomst ooit een maatschappij zonder rente mogelijk zal blijken. Hij neemt het in ieder geval niet voor haar geoorlooftheid op. De christen handelt het best, door zich van wat hij aan rente ontvangt, weer te ontdoen en dit aan de gemeenschap terug te geven.

Brunner verschilt hier wel heel sterk van Calvijn. Terwijl de kerkvaders en de scholastiek over 't algemeen van rente afkeerig waren, was Calvijn de eerste onder de reformatoren, die het goed recht ervan verdedigde. Hij verwierp de leer van de onvruchtbaarheid van het geld zoo beslist mogelijk. Hij toonde aan, dat deze opvatting niet aan de Schrift, maar aan de heidensehe filosofie en met name aan Aristoteles ontleend was. Zijn Schriftstudie bracht hem niet slechts tot het negatieve resultaat, dat door het Woord Gods de rente niet wordt verboden. Maar als vrucht van nauwkeurige exegese — en dus op dengelijke, bijbelsche gronden — verdedigde Calvijn de rechtmatigheid der rente, ook al blijft zij natuurlijk aan bepaalde zedelijke normen gebonden.⁴⁾

Niet beter maakt Brunner het bij het vraagstuk van de weelde. Wel wil hij haar niet geheel verwerpen en den eisch stellen, dat wij ons tot het strikt noodzakelijke zullen beperken. Maar in den diepsten grond slaat hij er vijandig tegenover. Zijn intiemste gedachte komt hierop neer, dat die het meest juist handelt, die zijn leven tot een minimum inkrimpt en van alles, wat hierboven uitgaat, afstand doet.

En hiermede verloochent Brunner ook op dit punt Calvijn en de reformatie. Niettegenstaande al de legenden, die zich om den reformator, vooral in verband met de wetten, die hij tegen de weelde te Genève moest ontwerpen, gevormd hebben, was Calvijn van haar heelemaal niet afkeerig. Hij wilde er beslist niet van weten om het gebruik der aard-sche goederen tot het beslist noodzakelijke te be-

Grond, bron, regel der geloofswaarheid en van elk stuk en onderdeel er van, is noch kan ooit zijn een Formulier of Confessie, maar is alleen en uitsluitend en geheel eeniglijk Gods Woord.

Aanwijzing daarentegen van datgene waarop men in de kerk overeengekomen is: waarop de gemeenschap is aangegaan; waarop de eeden van trouw gezwoeren zijn; en waarnaar in kerkelijke vierschaar elk particulier feit te richten valt, is nooit en kan nimmer zijn het voorwerpelijke Woord van God, maar is te allen tijde en kan alleen zijn de formulering van wat men gezamenlijk van en op grond van dat Woord houdt, d.i. een formulier van eenigheid.

Te Dordt hebben dan ook die formulieren volstrekt niet stilgestaan.

Slechts hebben ze ook daar niet gewerkt voor hetgeen waarvoor ze nooit werken kunnen d.i. voor bewijs der waarheid. Daarvoor gold alleen en kon en kan alleen gelden Gods Woord.

Dr A. KUIYPER.

De Heraut, No. 64, 2 Maart 1879.

perken. Zijn exegetische Schriftstudie bracht hem ook hier tot een ander inzicht. Hij toonde zoowel tegen hen, die zichzelf heelemaal geen matiging wilden opleggen en in verkwisting leefden, als tegen degenen, die alle weelde bestreden.⁵⁾ Volgens hem kwam die afkeer voort uit een vervalsing van onze religie. Zij, die er mee behept zijn, staan nog niet voluit in de christelijke vrijheid. Zij leven nog slaafs onder de wet, en niet uit het volle geloof in de rechtvaardigmaking. Zelfs laat hij zich ergens aldus uit:

„Aan zeer velen schijnen wij tegenwoordig dwaas toe, daar we strijd verwekken over het vrij eten van vleesch, het vrij gebruik der feestdagen en kleederen en dergelijke, zooals het hun toeschijnt, onbeteekenende beuzelarijen; maar daarin is meer belang gelegen, dan men gemeenlijk gelooft. Want wanneer de conscientien zich eenmaal hebben laten verstrikken, treden ze een langen en ingewikkelden doolhof binnen, waar ze later niet gemakkelijk meer kunnen uitraken. Indien iemand begint te twifelen, of hij voor lakens, hemden, zakdoeken en handdoeken linnen mag gebruiken, zal hij daarna er niet zeker van zijn, dat hij hemep mag gebruiken en eindelijk zal hij ook beginnen te twifelen aangaande grof vlas. Want hij zal bij zich zelf overwegen, of hij niet zonder tafellakens kan eten en of hij de zakdoeken niet kan missen. Indien aan iemand eenige spijs, die wat fijner is, ongeoorloofd toeschijnt, zal hij eindelijk geen gewoon brood of grove spijzen met een gerust geweten voor God eten, wanneer het hem in de gedachten komt, dat hij met nog eenvoudiger spijzen zijn lichaam kan onderhouden. Als hij weifelt, of hij een goed merk wijn mag drinken, zal hij daarna geen slechte wijn met goeden vrede zijner conscientie drinken; ten slotte zal hij ook geen water, dat lekkerder en zuiverder is dan ander water, durven aanraken. Eindelijk zal hij zoover komen, dat hij het niet voor geoorloofd houdt om, zooals men zegt, over een dwarsliggend strootje te stappen. Want het is geen geringe strijd, die hier begonnen wordt; maar hierover loopt de kwestie, of God, wiens wil al onze raadsragen en daden leiden moet, wil, dat wij dit of dat gebruiken.”⁶⁾

Zoo blijkt, dat zelfs bij een vraagstuk als dat van de weelde de diepste beginselen van onze religie zijn betrokken. En Brunner bewijst hierbij allereerst, dat, ook al heeft hij den mond er vol van, hij niet recht uit het geloof van de rechtvaardiging des zondaars voor God leeft. En voorts blijkt zich ook hier te wreken de onjuiste opvatting, die hij aangaande de schepping en het beeld Gods heeft voorgedragen. Het beeld Gods is volgens

1) Die Kirchen, die Gruppenbewegung und die Kirche Jesu Christi, 49—50.

2) Das Gebot und die Ordnungen, 2 403; Dr J. Severijn, De Ethiek van Brunner, art. in Antirevolutionaire Staatkunde, driemaandelijksche uitgave, jrg. 1936, 292—293.

3) Mr P. A. Diepenhorst, Leerboek van de Economie II 267—268; Dr J. A. Nederbragt, Proeve eener theorie der economie naar christelijke belijdenis, 379 v.v.

4) Mr P. A. Diepenhorst, Calvijn en de economie, 128—153; Dr W. Geesink, Gereformeerde Ethiek I 426—429.

5) Mr P. A. Diepenhorst, t.a.p., 209—249.

6) Institutie, ed. Sizoo, III, XIX, 7.